“GERMANIYA, YAPONIYA VA JANUBIY KOREYADA POCHTA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MODELLARI VA ULARNI O‘ZBEKISTON AMALIYOTIGA TATBIQ ETISH IMKONIYATLARI”

Umidbek O‘ktam o‘g‘li Palvanbayev*
Osiyo Xalqaro Universiteti Xorazm filiali “Biznes va boshqaruv” kafedrasi PhD, v.b. dotsenti
✉ palvanbayevumidbek@gmail.com

ANNOTATSIYA

Tezisda Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreyada pochta xizmatlarini rivojlantirish modellari qiyosiy tahlil qilinib, xorijiy tajriba asosida O‘zbekistonda pochta-logistika infratuzilmasini takomillashtirish va xizmatlar samaradorligini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar

pochta aloqasi, pochta xizmatlari, raqamli iqtisodiyot, elektron tijorat, pochta-logistika, fulfilment markazlari, xalqaro tajriba.

DOI: 10.5281/zenodo.24534817

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi, elektron tijorat hajmining ortishi va iste’molchilarning yetkazib berish xizmatlariga bo‘lgan talabining o‘zgarishi pochta aloqasi tizimining iqtisodiy mohiyati hamda faoliyat yo‘nalishlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Jahon pochta ittifoqining 2024-yilgi tarmoq rivojlanishi bo‘yicha hisobotida ham pochta sohasining kelgusi taraqqiyoti innovatsiyalar, hamkorlik, raqamli texnologiyalar va logistika ekotizimi bilan integratsiyalashuvga bog‘liqligi ta’kidlangan [1].

Shu nuqtayi nazardan, mazkur mamlakatlar tajribasini qiyosiy o‘rganish O‘zbekistonda pochta xizmatlarini iqtisodiy jihatdan samarali tashkil etish va rivojlantirishning istiqbolli yo‘nalishlarini aniqlash imkonini beradi.

Germaniyada pochta xizmatlarini rivojlantirishning bozor va raqobatga asoslangan iqtisodiy modeli

Germaniya pochta xizmatlari bozorining rivojlanishini liberallashtirish, raqobat muhitini shakllantirish, xususiy sektor ishtirokini kengaytirish va logistika xizmatlarini diversifikatsiyalash bilan tavsiflanadi. Mamlakatda Deutsche Post DHL Group pochta va logistika xizmatlari bozorining asosiy ishtirokchilaridan biri hisoblanadi.

Germaniya Federal tarmoq agentligining ma’lumotlariga ko‘ra, 2023-yilda mamlakatda ichki va xalqaro jo‘natmalarni hisobga olgan holda jami 4,36 mlrd dona posilka tashilgan. Ushbu xizmatlardan olingan jami daromad 19,19 mlrd yevroni tashkil etgan. [2].

Mazkur ko‘rsatkichlar Germaniyada pochta xizmatlari iqtisodiy rivojlanishining asosiy omillaridan biri elektron tijorat va unga bog‘liq logistika xizmatlari ekanligini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, an’anaviy xat-xabarlarni yetkazib berish xizmatlarining ahamiyati pasayib bormoqda. Bundesnetzagentur ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda Germaniyada jo‘natilgan xatlar soni 10,16 mlrd donani tashkil etib, 2023-yilga nisbatan 6,9 foizga kamaygan [3]. Bu esa pochta korxonalari faoliyatida posilka va logistika xizmatlarining iqtisodiy ahamiyati ortib borayotganini anglatadi.

Germaniya modelining asosiy iqtisodiy xususiyatlarini quyidagicha ifodalash mumkin:

Birinchidan, pochta xizmatlari bozorida raqobat muhitining mavjudligi korxonalarni xizmatlar sifatini oshirish va operatsion xarajatlarni kamaytirishga undaydi.

Ikkinchidan, elektron tijorat bilan integratsiyalashuv pochta operatorlari uchun yangi daromad manbalarini shakllantiradi. Jumladan, buyurtmalarni qabul qilish, saralash, saqlash, qadoqlash va iste’molchiga yetkazib berish xizmatlari yagona logistika zanjirida birlashtiriladi.

Uchinchidan, xizmatlarni diversifikatsiyalash orqali korxonalarning an’anaviy xat-xabarlar hajmi qisqarishidan yuzaga keladigan moliyaviy xavflari kamaytiriladi.

Demak, Germaniya tajribasi pochta xizmatlari samaradorligini oshirishda bozor raqobati, logistika integratsiyasi va xususiy sektor ishtirokining muhimligini namoyon etadi.

Yaponiyada pochta xizmatlarini rivojlantirishning integratsiyalashgan korporativ modeli

Yaponiyada pochta xizmatlari iqtisodiyoti o‘zining keng hududiy qamrovi, universal xizmat ko‘rsatish tizimi va ko‘p tarmoqli korporativ faoliyati bilan ajralib turadi. Japan Post kompaniyasining 2025-yil yakunlangan moliyaviy yil hisobotida pochta va logistika faoliyati bo‘yicha tashqi mijozlardan olingan daromad 2 070,931 mlrd iyenani, pochta bo‘limlari orqali ko‘rsatiladigan xizmatlardan olingan daromad 798,049 mlrd iyenani, xalqaro logistika faoliyatidan olingan daromad esa 511,195 mlrd iyenani tashkil etgan [4].

Ushbu ko‘rsatkichlar Japan Post faoliyatida bir nechta xizmat yo‘nalishlarining o‘zaro uyg‘unlashganligini ko‘rsatadi.

Yaponiyada pochta xizmatlarini rivojlantirish modelining asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

- Universal xizmat ko‘rsatish tamoyili. Aholining geografik joylashuvidan qat’i nazar, pochta xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini saqlashga ustuvor ahamiyat beriladi.
- Ko‘p tarmoqli faoliyat. Pochta xizmatlari moliyaviy operatsiyalar, xalqaro logistika va boshqa xizmatlar bilan uyg‘unlashtiriladi.
- Hududiy infratuzilmadan samarali foydalanish. Mavjud pochta bo‘limlari aholiga va tadbirkorlik subyektlariga turli xizmatlarni taqdim etish uchun foydalaniladi.
- Raqamli transformatsiya. Pochta va logistika jarayonlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish, xizmatlar tezligi va sifatini oshirishga e’tibor qaratiladi.

Shu bilan birga, Yaponiyada an’anaviy pochta jo‘natmalari hajmining qisqarishi va universal xizmatlarni saqlash bilan bog‘liq xarajatlar iqtisodiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli Japan Post tomonidan yuqori qo‘shimcha qiymatga ega xizmatlarni rivojlantirish, xarajatlarni optimallashtirish va raqamli transformatsiyani jadallashtirish muhim vazifalar sifatida belgilanmoqda [5].

Janubiy Koreyada pochta xizmatlarini rivojlantirishning davlat tomonidan integratsiyalashgan iqtisodiy modeli

Janubiy Koreya pochta xizmatlari tizimi davlat tomonidan boshqarilishi, universal xizmat ko‘rsatish majburiyatlari va tijorat faoliyatining uyg‘unlashuvi bilan tavsiflanadi. Mamlakatda ushbu yo‘nalishdagi asosiy operator Korea Post hisoblanadi.

Korea Post rasmiy ma’lumotlarida pochta tizimining ijtimoiy ahamiyatga ega universal xizmat ko‘rsatish vazifalari hamda o‘z daromadlari hisobidan faoliyat xarajatlarini qoplashga yo‘naltirilgan iqtisodiy xususiyatlari alohida qayd etilgan [6].

2024-yilgi yillik hisobot ma’lumotlariga ko‘ra, Korea Post pochta biznesining daromadi 29 333 birlikni (100 mln Janubiy Koreya voni hisobida), ya’ni 2,9333 trln vonni tashkil qilgan. Shu yili pochta biznesi hisobvarag‘i bo‘yicha moliyaviy natija 1 659 birlik miqdorida manfiy bo‘lgan. Biroq jamg‘arma va sug‘urta yo‘nalishlarida ijobiy natijalarga erishilgan [7].

Bu holat Janubiy Koreyada pochta tizimi iqtisodiy faoliyatining bir nechta mustaqil yo‘nalishlar asosida tashkil etilganini ko‘rsatadi. Korea Post modelining ustuvor xususiyatlarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

Birinchidan, davlat tomonidan boshqariladigan yagona pochta tizimi orqali mamlakatning turli hududlarida universal xizmat ko‘rsatish imkoniyati ta’minlanadi.

Ikkinchidan, pochta xizmatlari jamg‘arma va sug‘urta faoliyati bilan birlashtirilgan. Bu esa aholiga kompleks xizmatlar ko‘rsatish va pochta infratuzilmasining iqtisodiy ahamiyatini oshirish imkonini beradi.

Janubiy Koreya tajribasi davlat ishtirokidagi pochta tizimida ham tijorat tamoyillarini rivojlantirish, xizmatlarni diversifikatsiyalash va moliyaviy barqarorlikni ta’minlash mumkinligini ko‘rsatadi.

Uch mamlakat pochta xizmatlari iqtisodiy modellarining qiyosiy tahlili

Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya tajribasini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, mazkur mamlakatlarda pochta xizmatlarini rivojlantirishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlari bir-biridan farq qiladi. Quyidagi jadvalda uch mamlakatning asosiy iqtisodiy modellari qiyosiy tavsiflangan.

1-jadval. Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreyada pochta xizmatlarini rivojlantirish iqtisodiy modellarining qiyosiy tavsifi

Taqqoslash mezonlari	Germaniya	Yaponiya	Janubiy Koreya
Boshqaruv modeli	Bozor va raqobatga asoslangan	Integratsiyalashgan korporativ	Davlat tomonidan boshqariladigan
Asosiy operator	Deutsche Post DHL	Japan Post	Korea Post
Ustuvor yo‘nalish	Logistika va posilka xizmatlari	Universal va ko‘p tarmoqli xizmatlar	Pochta va moliyaviy xizmatlar
Davlat ishtiroki	Tartibga solish va nazorat	Korporativ boshqaruv va universal majburiyatlar	Bevosita davlat boshqaruvi
Elektron tijorat bilan integratsiya	Yuqori	Yuqori	Yuqori
Xizmatlarni diversifikatsiyalash	Logistika va yetkazib berish	Pochta, moliya, xalqaro logistika	Pochta, jamg‘arma, sug‘urta
Asosiy iqtisodiy ustuvorlik	Raqobatbardoshlik	Hududiy qamrov va xizmatlar integratsiyasi	Universal xizmat va moliyaviy barqarorlik

Manba: muallif tomonidan [2], [4], [6], [7] manbalari asosida tuzilgan.

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinadiki, Germaniyada pochta xizmatlari rivojlanishining asosiy iqtisodiy omili raqobat va logistika bozoridagi faoliyat bilan bog‘liq. Yaponiyada esa mavjud pochta infratuzilmasidan kompleks foydalanish, xizmatlarni diversifikatsiyalash va universal xizmat ko‘rsatish muhim ahamiyatga ega. Janubiy Koreyada davlat boshqaruvi, pochta hamda moliyaviy xizmatlarning integratsiyasi ustuvor hisoblanadi.

O‘ZBEKISTONDA POCHTA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISH BO‘YICHA TAKLIFLAR

Xorijiy mamlakatlar tajribasining qiyosiy tahlili O‘zbekistonda pochta xizmatlari rivojlanishining iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi takliflarni ilgari surish imkonini beradi.

Birinchidan, Germaniya tajribasidan kelib chiqib, pochta-logistika xizmatlari bozorida raqobat muhitini rivojlantirish, xususiy kuryerlik kompaniyalari bilan hamkorlikni kengaytirish va elektron tijorat subyektlari uchun kompleks logistika xizmatlarini shakllantirish lozim.

Ikkinchidan, Yaponiya tajribasi asosida mavjud pochta bo‘limlarini ko‘p funksiyali hududiy xizmat ko‘rsatish markazlariga aylantirish maqsadga muvofiq. Bunda pochta jo‘natmalari bilan bir qatorda elektron tijorat buyurtmalarini qabul qilish, tovarlarni saqlash, qadoqlash, kommunal va boshqa to‘lovlarni amalga oshirish kabi xizmatlarni rivojlantirish mumkin.

Uchinchidan, Janubiy Koreya tajribasidan foydalanib, pochta infratuzilmasi orqali moliyaviy xizmatlar va raqamli to‘lov tizimlari bilan integratsiyani kengaytirish zarur.

Mazkur takliflarni amalga oshirish pochta korxonalarining daromad bazasini kengaytirish, operatsion xarajatlarini kamaytirish va hududlarda xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreyada pochta xizmatlarini rivojlantirishning iqtisodiy modellarini o‘rganish natijasida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

1. Germaniya tajribasi pochta xizmatlari bozorida raqobat muhitini rivojlantirish, elektron tijorat va logistika xizmatlarini integratsiyalash hamda xizmatlar diversifikatsiyasi orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish mumkinligini ko‘rsatadi.
2. Yaponiya tajribasi mavjud pochta infratuzilmasidan kompleks foydalanish, universal xizmat ko‘rsatish va turli iqtisodiy faoliyat yo‘nalishlarini birlashtirish pochta tizimining hududiy va iqtisodiy ahamiyatini oshirishini namoyon etadi.

3. Janubiy Koreya tajribasi pochta xizmatlarini davlat tomonidan boshqarish sharoitida ham moliyaviy, sug‘urta va raqamli xizmatlar bilan integratsiyalash orqali tizimning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish mumkinligini asoslaydi.
4. Uch mamlakat tajribasining umumiy jihati pochta xizmatlarini an’anaviy aloqa vositasidan zamonaviy logistika va xizmatlar infratuzilmasiga aylantirishga qaratilganidir.
5. O‘zbekistonda pochta xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning alohida iqtisodiy modellarini to‘liq ko‘chirish emas, balki ularning samarali mexanizmlarini milliy va hududiy iqtisodiy sharoitlarga moslashtirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Universal Postal Union (UPU). *The State of the Postal Sector 2024*. Bern: Universal Postal Union, 2024. https://www.upu.int/en/publications/2ipd/the-state-of-the-postal-sector-2024
2. Bundesnetzagentur. *Parcels Market Report 2024*. Bonn: Federal Network Agency, 2025.

https://data.bundesnetzagentur.de/Bundesnetzagentur/SharedDocs/Mediathek/Berichte/2024/2025_06_10_Paketmarktbericht_2024_FINAL_en.pdf

3. Bundesnetzagentur. *Publication of figures for 2023 for the letters and parcels markets*. 2 April 2025; shuningdek, *Activity reports for the telecommunications and postal sectors 2024/2025*. 10 December 2025. https://www.bundesnetzagentur.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2025/20250402_Post.htmlhttps://www.bundesnetzagentur.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2025/20251210_TKPost.html
4. Japan Post Holdings Co., Ltd. *Financial Results for the Fiscal Year Ended March 31, 2025*. Tokyo, 2025.

https://www.post.japanpost.jp/about/financial/FY24_all.pdf

5. Japan Post Co., Ltd. *Business Plan for Fiscal Year 2024*. Tokyo, 2024. https://www.post.japanpost.jp/about/businessplan/2024-01.pdf
6. Korea Post. *Introduction to Korea Post: Business Areas and Public Service Responsibilities*. Republic of Korea. https://www.koreapost.go.kr/kpost/subIndex/117.do
7. Korea Post. *2024 Korea Post Annual Report*. Sejong: Korea Post, 2025. https://www.koreapost.go.kr/site/eng/download/AnnualEnglish2024.pdf
8. Eckert S. Postal reform around the globe: Comparing the Asian and European experience // *Policy and Society*. – 2009. – Vol. 27, No. 3. – P. 261–272. https://doi.org/10.1016/j.polsoc.2008.10.005
9. Universal Postal Union (UPU). *The State of the Postal Sector 2026: Orchestrating a Postal Future*. Bern: UPU, 2026. https://www.upu.int/en/publications/2ipd/the-state-of-the-postal-sector-2026-orchestrating-a-postal-future